

CONSILIUL NAȚIONAL PENTRU
ASISTENȚA JURIDICĂ GARANTATĂ DE STAT

STANDARDE

DE CALITATE ALE ACTIVITĂȚII
AVOCAȚILOR PE CAUZELE PENALE
CU IMPLICAREA COPIILOR
MARTORI AI INFRAȚIUNILOR

Victor ZAHARIA
Vasile ROTARU

Această lucrare este publicată în cadrul proiectului „O calitate mai bună a asistenței juridice garantate de stat prestate copiilor”, implementat de către Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat în parteneriat cu Reprezentanța UNICEF în Republica Moldova. Opiniile expuse în prezenta lucrare nu reflectă neapărat punctul de vedere al finanțatorilor. Răspunderea pentru conținutul lucrării revine în totalitate autorilor acesteia.

Consiliul Național
pentru Asistența Juridică
Garantată de Stat

Autori:

Victor ZAHARIA,

doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova.

Vasile ROTARU,

doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova.

Responsabil de ediție:

Lilian DARII,

director executiv, Consiliului Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat

Descierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Toate drepturile asupra publicației sunt rezervate Consiliului Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat (CNAJGS).

Atât publicația, cât și fragmente din ea nu pot fi reproduse fără indicarea sursei.

CONSILIUL NAȚIONAL PENTRU ASISTENȚA JURIDICĂ GARANTATĂ DE STAT

MD – 2068, mun. Chișinău, str. Alecu Russo nr. 1 bl. "A", bir. 94

Tel./ fax (022) 31-02-84, e-mail: aparat@cnaigs.md, www.cnaigs.md

HOTĂRÂRE

Nr. 10 din 11 martie 2015

Cu privire la aprobarea standardelor de calitate ale activității avocaților care acordă asistență juridică garantată de stat pe cauzele penale cu implicarea copiilor martori ai infracțiunilor

În conformitate cu prevederile art.12 alin.(2) lit. j) și ale art. 13 alin. (5) din Legea nr. 198-XVI din 26 iulie 2007 cu privire la asistența juridică garantată de stat (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.157-160, art.614) și în temeiul pct. 4 lit. j) din Regulamentul Consiliului Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat, aprobat prin ordinul Ministrului Justiției nr.18 din 24 ianuarie 2008, Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat,

HOTĂRĂȘTE:

1. A aproba Standardele de calitate ale activității avocaților care acordă asistență juridică garantată de stat pe cauzele penale cu implicarea copiilor martori ai infracțiunilor, conform anexei.
2. Prezenta Hotărâre se aduce la cunoștința Oficiilor Teritoriale ale Consiliului Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat, avocaților și se publică pe pagina web a CNAJGS.

Președintele Consiliului

Secretarul Consiliului

Victor ZAHARIA

Olga RABEI

CUPRINS

PRELIMINARII	5
---------------------------	----------

Capitolul 1 ASISTENȚA JURIDICĂ ACORDATĂ ÎN CALITATE DE AVOCAT COPILULUI MARTOR	6
---	----------

1.1 Pregătirea copilului pentru participarea în cadrul acțiunilor procesuale.....	6
1.2 Asistența acordată de avocat martorului minor în cadrul acțiunilor procesuale la urmărirea penală	8
1.3 Participarea avocatului în cadrul audierii copilului martor în condiții speciale	10
1.4 Asigurarea drepturilor privind confidențialitatea și securitatea copilului martor.....	11
1.5 Informarea copilului	12

Capitolul 2 PRINCIPII PRIVIND INTERACȚIONAREA AVOCATULUI CU MARTORII COPII.....	14
--	-----------

2.1 Recomandări generale privind atragerea copilului în calitate de martor	14
2.2 Pregătirea de către avocat a copilului martor pentru a face declarații	15
2.3 Asigurarea protecției psihologice și fizice a copilului martor în cadrul instanței de judecată.....	22
2.4 Participarea copiilor în calitate de martor în cauze cu un impact psihologic deosebit.....	24
2.5 Examinarea declarațiilor copiilor martori în cadrul instanței de judecată.....	25

PRELIMINARI

Acest document conține un set de standarde aplicabile activității avocaților, destinate să protejeze drepturile și interesele legitime ale copiilor martori. Prezentele Standarde vizează activitatea avocaților sub două aspecte:

- a. acordarea asistenței juridice, în calitate de avocat, martorului minor;
- b. atragerea unui copil în calitate de martor al apărării.

Fiecare dintre aceste subiecte este reflectat în cele două capitole distincte ale ghidului. Chiar dacă elementele de activitate cu ambele categorii de martori uneori pot fi identice sau similare, prezentele Standarde au fost formulate în așa fel încât să se excludă dublarea conținutului. De aceea, unele Standarde prevăzute în cadrul unui capitol vor fi preluate de către avocați, în măsura în care este cazul, și aplicate pentru situațiile de interacționare cu grupul de copii martori prevăzuți în celălalt capitol. De exemplu, anumite Standarde prevăzute în cadrul secțiunii care vizează pregătirea martorului copil în calitate de martor al apărării pot și trebuie aplicate pregătirii pentru audierea martorului copil căruia avocatul îi acordă asistență juridică la urmărirea penală sau în cadrul instanței de judecată.

Pe de altă parte, unele Standarde prevăzute pentru activitatea de asistență a martorilor copii, cum ar fi cele referitoare la modul de organizare a audierii (de exemplu, timpul când are loc audierea), pot și trebuie aplicate și în cazul copiilor atrași de avocat în calitate de martori ai apărării. În acest sens, s-a urmărit ca Standardele, în măsura în care a fost posibil, să nu se repete, rezervând avocaților rolul de a le prelua și folosi pentru oricare situație pentru care acestea ar fi relevante.

În aceeași ordine de idei, avocații vor ține cont și vor aplica Standardele de calitate formulate pentru avocații care acordă asistență juridică copiilor în conflict cu legea în măsura în care acestea vizează chestiuni pertinente și copiilor martori.

De exemplu, avocații vor ține cont de dreptul copilului de a-și exprima opinia și de a participa activ la proces, aspecte descrise în prezentele Standarde de calitate ale activității de apărare a copiilor în conflict cu legea. Chiar dacă, la prima vedere, pentru copilul martor participarea la procesul penal nu are aceeași importanță din punctul de vedere al consecințelor acestui proces pentru viitorul acestuia, în comparație cu copilul în conflict cu legea, copilul martor are la fel dreptul de a i se oferi oportunitatea de a fi ascultat, de a-și exprima opinia în chestiunile ce țin de interesul lui și de a se ține cont de interesele superioare ale acestui copil. Aceasta înseamnă că avocatul trebuie să întreprindă orice efort pentru a asigura ca copilul martor să fie consultat în privința oricărei chestiuni relevante implicării lui în cauza penală și este abilitat să exprime liber, într-o manieră proprie, opinia și preocupările în privința implicării lui în procesul penal.

În aceeași ordine de idei, unele din Standardele descrise la abordarea holistică a serviciilor prestate de către avocat trebuie să fie aplicate și copiilor martori, în sensul în care aceștia, în virtutea Standardelor internaționale în domeniul justiției juvenile, au dreptul de a fi informați despre astfel de chestiuni, cum ar fi: disponibilitatea serviciilor psihologice, existența unor mecanisme de suport, existența resurselor în comunitate etc.

Nu în ultimul rând, în măsura în care sunt relevante, avocații vor aplica unele din prevederile acestor Standarde și altor situații în care vor intra în contact cu copiii (de exemplu, la audierea martorilor acuzării sau chiar la acordarea asistenței juridice copiilor în conflict cu legea atunci când este vorba de pregătirea copilului pentru participarea în cadrul instanței de judecată).

1.1 PREGĂTIREA COPILULUI PENTRU PARTICIPAREA ÎN CADRUL ACȚIUNILOR PROCESUALE

1.1.1 Avocatul va ține cont că activitatea de asistență juridică a martorului nu se limitează la participarea nemijlocită a avocatului la acțiunile procesuale la care este invitat copilul martor, dar se extinde și la îndeplinirea unor acțiuni de pregătire orientate să asigure cadrul tehnic, informativ și psihologic al participării copilului la acțiunea procesuală și destinate să asigure cele mai bune rezultate ale acesteia, pe de o parte, precum și protecția psihologică și de altă natură a copilului, pe de altă parte.

1.1.2 Decizia despre oportunitatea participării copilului la acțiunea procesuală, atunci când aceasta nu este obligatorie, va fi luată ținând cont de caracteristicile copilului și circumstanțele cazului și în consultație cu acesta și reprezentanții lui legali (a se vedea în calitate de exemplu recomandările formulate în paragraful 2.1.1).

1.1.3 Avocatul va informa copilul într-un limbaj clar despre rolul și conținutul acțiunii procesuale la care urmează să participe.

1.1.4 Avocatul va explica pe înțelesul copilului drepturile și obligațiile pe care le are și modul în care se poate folosi de aceste drepturi.

1.1.5 Avocatul va explica rolul său și al altor persoane pe care copilul le va întâlni în cadrul acțiunii procesuale, regulile pe care copilul va trebui să le respecte și va ajuta copilul să înțeleagă scopul declarațiilor pe care le va face (dacă este vorba de audiere sau de alte acțiuni ce produc declarații) sau al acțiunilor la care va participa.

1.1.6 Avocatul va informa copilul despre modalitatea de a-și exercita unele drepturi pe parcursul acțiunii procesuale. De exemplu, avocatul va instrui copilul cum să semnaleze oboseala sau dorința de a clarifica anumite lucruri atunci când nu le înțelege.

1.1.7 Avocatul va ține cont de faptul că copilul ar putea să aibă dificultăți în a face declarații în cauzele în care învinuiți sunt cunoscuții sau prietenii lui. Copilul în astfel de cazuri ar putea fi supus unor presiuni psihologice enorme legate de necesitatea de a alege între a spune adevărul și, de exemplu, frica de a fi considerat trădător de către semenii săi.

1.1.8 Avocatul trebuie să identifice astfel de situații și să întreprindă măsuri pentru a reduce temerile copilului. De exemplu, avocatul ar putea solicita intervenția pre-audiere a psihologului care ar putea să discute cu copilul despre temerile acestuia sau ar putea discuta cu părinții și identifica modalități de suport din partea acestora etc.

1.1.9 La stabilirea datei și orei acțiunii procesuale, trebuie să se țină cont de programul zilnic al copilului și de nevoile specifice fiecărui copil în parte (de exemplu, necesitatea respectării tratamentului zilnic). Avocatul va informa organul de urmărire penală sau, după caz, instanța de judecată despre programul copilului (de exemplu, orele în care merge la lecții sau la activități extrașcolare), astfel încât la stabilirea acțiunii procesuale activitatea acestuia să nu fie perturbată. Acest lucru presupune că avocatul va avea o întrevvedere cu copilul și va colecta informația relevantă în privința rutinei zilnice a copilului.

1.1.10 Avocatul, în măsura posibilului, se va asigura din timp că acțiunea procesuală planificată are loc în condiții potrivite pentru copil, mai ales ținând cont de faptul că vârsta martorilor copii poate varia considerabil spre deosebire de vârsta copilului în conflict cu legea, ceea ce determină necesitatea de a ține cont de unele considerații suplimentare. Aceasta, printre altele, impune, de exemplu, amenajarea specială a unor spații adecvate necesităților copilului. Sarcina identificării locației unde va avea loc audierea aparține organului de urmărire penală, dar apărătorul poate înainta obiecții și atenționa procurorul sau ofițerul de urmărire penală despre necesitatea de a planifica acțiunea într-un anumit loc.

1.1.11 Este recomandabil ca audierea copilului în conflict cu legea să nu se facă în biroul procurorului, fără a se asigura că în acesta în mod obișnuit să nu intre și alte persoane. Este recomandabil ca audierea sau altă acțiune care nu este legată de un anumit loc să aibă loc într-un spațiu special amenajat cu un mobilier simplu, dar prietenos, destinat să creeze o ambianță care să atenueze starea de neliniște a copilului și care să-i confere siguranță emoțională.

1.1.12 Avocatul va informa organul de urmărire penală despre posibilitatea deplasării copilului la locul desfășurării acțiunii.

1.1.13 Avocatul va reacționa prompt la încălcarea regulilor privind citarea martorului minor care nu a împlinit vârsta de 16 ani sau celei care interzice aducerea silită a martorului minor.

1.1.14 Atunci când aceasta este posibil, avocatul va oferi copilului și familiei acestuia informații despre durata aproximativă a acțiunii procesuale sau durata tipică a unor acțiuni similare pentru a permite acestora o programare adecvată a timpului.

1.1.15 Avocatul va solicita de la organul de urmărire informații privind persoanele care sunt necesare a fi prezente la momentul ascultării și va prezenta cereri pentru participarea suplimentară a anumitor persoane, cum ar fi o persoană de încredere dacă aceasta se cere în interesele copilului și/sau este dorită de către copil. Numărul persoanelor prezente în cadrul acțiunii trebuie să fie minim pentru a evita intimidarea și inhibarea copilului.

1.1.16 Avocatul va ține cont de faptul că copiii ar putea merge la o acțiune procesuală având anumite presupoziii. De exemplu, copiii ar putea crede că:

- fiecare întrebare trebuie răspunsă chiar dacă nu este înțeleasă;
- fiecare întrebare are un răspuns corect sau greșit;
- cel care pune întrebări deja cunoaște ce s-a întâmplat, de aceea dacă această persoană spune ceva care diferă de ceea ce copilul își aduce aminte sau cunoaște înseamnă că copilul greșește;
- nu se permite să răspunzi: „Nu știu”.

Dacă constată astfel de lucruri, avocatul trebuie să le corecteze în măsura în care nu corespund adevărului.

1.1.17 La interacțiunea cu copilul, avocatul ce îi va reprezenta interesele și va participa la acțiunile procesuale trebuie să reprezinte un model social pozitiv pentru acesta. Imaginea avocatului trebuie să confere copilului un sentiment consolidat de siguranță, speranță și încredere în posibilitățile sale de depășire a dificultăților generate de interacțiunea cu sistemul de justiție. În acest sens, avocatul va avea un comportament prietenos, va identifica temerile copilului și îl va încuraja să le depășească, precum și va manifesta încredere în acțiunile întreprinse.

1.2 ASISTENȚA ACORDATĂ DE AVOCAT MARTORULUI MINOR ÎN CADRUL ACȚIUNILOR PROCESUALE LA URMĂRIREA PENALĂ

1.2.1 Înainte de începerea acțiunii procesuale avocatul se va asigura că copilului îi sunt prezentate persoanele prezente la acțiune și i se explică rolul lor.

1.2.2 Atunci când audierea se desfășoară într-un mediu neconfortabil, avocatul va cere înlăturarea inconvenientelor (de exemplu, în situația **în care** audierea se desfășoară în biroul ofițerului, în care mai sunt prezente și alte persoane care pot inhiba copilul, avocatul poate cere schimbarea locației sau crearea unui mediu confidențial și sigur în biroul respectiv, prin îndepărtarea persoanelor care sunt străine).

1.2.3 Pe parcursul acțiunii avocatul se va asigura că copilul înțelege procedurile care au loc și că îi este oferită posibilitatea de a pune întrebări.

1.2.4 Avocatul nu va presupune că copilul a înțeles ce i-a fost comunicat, chiar dacă acesta spune că a înțeles. Aceasta mai ales se aplică copiilor de vârstă mică sau cu dizabilități de învățare. Uneori răspunsul afirmativ poate fi oferit de copil pentru a satisface adulții sau poate fi un răspuns care vine din obiceiul de a evita probleme.

1.2.5 Pe lângă asistarea copilului în ce privește procedura, avocatul va atrage atenția la semnele de oboseală sau dacă acesta are nevoie de o pauză pentru a merge la toaletă.

1.2.6 Participarea copilului la acțiune trebuie suspendată dacă copilul devine agitat și stresat de acțiunile ce au loc. Avocatul trebuie să țină cont că desfășurarea acțiunilor procesuale cu participarea martorului minor trebuie să evite producerea oricărui efect negativ asupra stării psihice a acestuia (a se vedea pentru interpretare art.110/1 alin.5 CPP).

1.2.7 Numărul și durata audierilor (sau, după caz, a altor acțiuni procesuale) trebuie să fie cât mai reduse posibil, iar durata acestora ar trebui adaptată la vârsta și capacitatea de atenție a copilului și în orice caz nu vor depăși limitele maxime stabilite de lege.

1.2.8 În cazul în care sunt necesare mai multe audieri, avocatul va întreprinde măsuri, în măsura posibilului, ca acestea să fie efectuate de către aceeași persoană, pentru a asigura coerența abordării în interesul superior al copilului.

1.2.9 Contactul direct, confruntarea sau comunicarea dintre un copil și presupusul autor al infracțiunii ar trebui, pe cât posibil, să fie evitate, cu excepția cazului în care copilul solicită altfel.

1.2.10 Avocatul va ține cont că intensitatea/ritmul acțiunii trebuie să fie dictat în primul rând de către copil. Dezvoltarea acestuia, vârsta, atenția, timpul de care are nevoie de a trece peste emoțiile participării la o acțiune procesuală, precum și alți factori pot să influențeze durata și ritmul acțiunii.

1.3 PARTICIPAREA AVOCATULUI ÎN CADRUL AUDIERII COPIILUI MARTOR ÎN CONDIȚII SPECIALE

1.3.1 Avocatul, în fiecare caz de asistare a copiilor martori, va face o evaluare în privința necesității audierii copilului în condiții speciale (art.109 CPP în conjuncție cu art.110/1 CPP).

1.3.2 Avocatul va înainta o cerere de audiere a copilului de până la 14 ani în condiții prevăzute de art.110/1 CPP în cauzele penale privind infracțiunile cu caracter sexual, privind traficul de copii sau violența în familie ori când este nevoie de a reduce sau a exclude supunerea martorului unui vădit pericol ori pentru a reduce revictimizarea martorului (art.109 CPP). Avocatul va considera posibilitatea solicitării audierii în condițiile art.110/1 CPP și a copiilor de până la 18 ani.

1.3.3 Prevederile menționate în punctul anterior ar trebui aplicate în cazurile în care:

- martorul este pus în situația de a retrăi evenimente traumatizante. Acestea ar putea avea loc mai ales în cazul în care copilul a fost martorul unor infracțiuni ce au implicat violență, arme, atac asupra persoanelor apropiate, cauzarea unor vătămări sau decesul persoanelor;
- sunt temeuri de a considera că securitatea copilului ar putea fi periclitată datorită declarațiilor pe care le face;
- martorul are frică sau ar putea fi emoțional deranjat de audiere, inclusiv din perspectiva audierii acestuia în cadrul instanței de judecată. Aceste cazuri se determină ținând cont de:
  - » natura și circumstanțele faptice în privința cărora va fi audiat copilul;
  - » vârsta copilului;
  - » contextul social și cultural al copilului;
  - » comportamentul persoanei acuzate față de copil, familia lui sau alte persoane apropiate ori față de alți martori pe cauza dată.

1.3.4 La aprecierea necesității de aplicare a audierii în condiții speciale, avocatul va ține cont că copiii sunt mult mai vulnerabili și ușor de intimidat în comparație cu adulții. Aceasta presupune că aplicarea audierii în condiții speciale ca măsură de protecție trebuie să fie aplicată și în cazuri în care în mod normal nu s-ar aplica pentru un adult.

1.3.5 Atunci când consideră necesară audierea în condiții speciale, avocatul va prezenta în prealabil procurorului o expunere argumentată a situației martorului minor, indicând de ce acesta este vulnerabil și are nevoie de un tratament special pentru audiere. Avocatul va prezenta argumente cu referire la consecințele negative ce pot surveni pentru copil ca efect al audierii. La argumentarea necesității de audiere a copilului în condiții speciale, se recomandă să se ia în considerare particularitățile de vârstă ale copilului, starea psihică a copilului care poate fi marcat de sindromul stres post traumatic, cu afectări emoțional-volitiv, relaționare, condiționate de evenimentele trăite în calitate de martor al infracțiunii, dar și de consecințele negative generate de interacțiunea cu sistemul de justiție.

1.3.6 În susținerea argumentelor enunțate, se recomandă să se prezinte rezultatele raportului de evaluare psihologică a copilului.

1.3.7 În cazul aplicării audierii în condiții speciale, avocatul va aduce la cunoștința copilului această decizie, va explica necesitatea acesteia și procedura care va fi urmată.

1.4 ASIGURAREA DREPTURILOR PRIVIND CONFIDENȚIALITATEA ȘI SECURITATEA COPILULUI MARTOR

1.4.1 De la primul contact, avocatul va depune eforturi pentru stabilirea unei relații de încredere și confidențiale cu copilul.

1.4.2 Avocatul va explica copilului și familiei acestuia că o comunicare sinceră este importantă pentru acordarea unei asistențe juridice eficiente și că avocatul, în același timp, are obligația de a menține comunicările pe care le are confidențiale.

1.4.3 Avocatul nu va întreprinde nimic ce ar putea periclita confidențialitatea informației obținute în cadrul acordării asistenței juridice copilului sau va face ca acesta sau familia lui să pună la îndoială clauza de confidențialitate.

1.4.4 Avocatul va ține cont că informațiile sau datele cu caracter personal care ar putea releva în mod direct sau indirect identitatea copilului, inclusiv imagini, descrierea detaliată a copilului sau a familiei acestuia, nume sau adrese, înregistrări audio și video etc. nu pot fi divulgate sau publicate, în special în mass-media.

1.4.5 Avocatul care acordă asistență copilului martor va evita oferirea interviurilor în mass-media sau o altfel de publicitate care are legătură cu acest caz pe parcursul întregului proces. După proces, mențiunile despre cauză sunt posibile, în condițiile în care copilul nu va putea fi identificat.

1.4.6 În cadrul tuturor procedurilor judiciare, nejudiciare sau altor acțiuni, copiii ar trebui protejați împotriva consecințelor negative, inclusiv împotriva intimidării, răzbunării și victimizării secundare.

1.4.7 Conform prevederilor art.215 din Codul de procedură penală, dacă există temeiuri suficiente de a considera că partea vătămată, martorul sau alte persoane participante la proces, precum și membrii familiei acestora ori rudele apropiate pot fi sau sunt amenințate cu moartea, cu aplicarea violenței, cu deteriorarea sau distrugerea bunurilor ori cu alte acte ilegale, organul de urmărire penală și instanța de judecată sunt obligate să ia măsurile prevăzute de legislație pentru ocrotirea vieții, sănătății, onoarei, demnității și bunurilor acestor persoane, precum și pentru identificarea vinovaților și tragerea lor la răspundere. Această normă este valabilă în egală măsură martorului și victimei minore.

1.4.8 Cererea privind protecția martorului și victimei minore poate fi înaintată de avocat și se soluționează de către organul de urmărire penală sau instanță în mod confidențial.

1.4.9 În cazul copiilor, avocatul va lua în considerare faptul că recurgerea la măsuri de protecție poate fi necesară și în cazuri în care acestea nu s-ar aplica în mod obișnuit față de adulți.

1.4.10 Avocatul va ține cont de faptul că, în majoritatea cazurilor, copiii de obicei sunt martori la infracțiunile comise de persoane cunoscute lor, cum ar fi rude, vecini, prieteni ai familiei sau persoane care au intrat în contact cu ei în virtutea obligațiilor lor profesionale. Întreprinderea măsurilor în ce privește siguranța și securitatea copilului ar presupune în primul rând evaluarea impactului unui contact existent sau potențial între copil și persoana acuzată și consecințele acestuia.

1.4.11 Avocatul va informa copilul și familia/rudele acestuia despre acțiunile care pot fi luate conform legii pentru protecția martorului și apropiaților acestuia.

1.4.12 În cazul existenței unor riscuri pentru siguranța sau securitatea copilului sau apropiaților acestuia, avocatul va planifica împreună cu ei acțiunile ce pot fi întreprinse pentru a ajuta familia să se simtă protejată de amenințări și răzbunare reale sau chiar imaginare. Aceasta în sine ar putea fi suficient pentru a-i ajuta să se simtă mai în siguranță.

1.5 INFORMAREA COPILULUI

1.5.1 Martorii copiii au dreptul de a fi informați de către avocat oricare ar fi vârsta lor.

1.5.2 În cazul copiilor, obligația de informare se extinde și asupra reprezentanților legali.

1.5.3 Avocatul va informa copilul la general despre rolul lui în cadrul procesului penal și va ține cont de recomandările de informare incluse în alte secțiuni ale prezentului document.

1.5.4 Pe lângă aceasta, avocatul va informa copilul și familia lui atunci când este posibil și potrivit despre etapa la care se află procedurile, importanța declarațiilor martorului, despre oricare acțiune la care urmează să participe sau care este relevantă pentru interesele copilului (de exemplu, arestarea și, deci, izolarea învinutului), măsurile de protecție disponibile.

1.5.5 Uneori copilul a povestit într-un cadru formal despre ceea ce s-a întâmplat altor persoane (asistent social, șeful de post, primar etc.). Declarațiile ulterioare în calitate de martor ar putea fi percepute ca o impunere abuzivă de a face ceva în mod repetat sau ca o inacțiune a persoanelor cărora copilul le-a povestit despre cele întâmplate pentru a transmite declarațiile organelor de urmărire penală. Avocatul va informa copilul și familia acestuia despre rolul persoanelor cu care aceștia au interacționat în legătură cu declarațiile copilului înainte de audierea în calitate de martor în proces și, prin contrast, despre importanța declarațiilor în cadrul procesului. La fel, avocatul va informa copilul că uneori va trebui să povestească de mai multe ori ceea ce știe pe caz, dar aceasta nu tot timpul înseamnă că este pus fără rost să repete același lucru diferitor persoane. Unele din ele, care au funcție de consiliere sau suport (de exemplu, psihologul), ar putea fi interesate mai puțin de conținutul declarațiilor decât altele și, deci, scopul conversației va fi diferit.

1.5.6 Standardele internaționale recomandă ca informația oferită martorului copil să includă și anunțarea acestuia despre resursele disponibile în comunitate și mecanismele de suport extra-procesuale, cum ar fi: disponibilitatea serviciilor de sănătate, sociale, psihologice și de altă natură care sunt relevante situației specifice a copilului.

1.5.7 În realizarea obligației de informare, avocatul va ține cont că adulții de multe ori pot supraaprecia cât de bine copilul înțelege sistemul legal și procedurile care au loc. La fel, adulții ar putea să presupună că copiii cunosc mai multe decât este în realitate sau că aceștia înțeleg bine ce li se comunică. De aceea, avocatul va explica orice aspect al participării copilului (chiar și lucrurile care ei cred că copiii le cunosc deja), va monitoriza înțelegerea lor (de exemplu, să roage copiii să explice un concept) și să explice repetat mai târziu acele concepte care sunt în mod special importante de a fi cunoscute.

2.1 RECOMANDĂRI GENERALE PRIVIND ATRAGEREA COPILULUI ÎN CALITATE DE MARTOR

2.1.1 În timp ce avocatul are obligația de a face tot posibilul pentru a pregăti o apărare eficientă și profesionistă pentru clientul său, avocatul trebuie să țină cont că audierea poate fi o experiență foarte stresantă și chiar traumatizantă pentru copii. Atunci când decide de a chema în calitate de martor un copil, avocatul va balanța riscurile pentru bunăstarea aceluși copil și importanța declarațiilor acestuia pentru apărarea clientului.

2.1.2 Înainte de a implica un copil în calitate de martor, avocatul trebuie să se asigure că nu poate obține informația dorită din alte surse. Dacă copilul a fost audiat în cadrul urmăririi penale de către judecătorul de instrucție, avocatul va folosi înregistrările video din cadrul audierii, fără atragerea acestuia în proces. Dacă copilul audiat în condiții speciale în cadrul urmăririi penale este clientul avocatului, avocatul se va opune citării în instanță a copilului și va insista asupra folosirii înregistrărilor video ale audierii, cu participarea judecătorului de instrucție.

2.1.3 Avocatul va ține cont de faptul că implicarea copiilor poate avea consecințe nedorite pentru apărare. Copiii ar putea să nu fie în stare să facă declarații utile din cauza vârstei sau nivelului de dezvoltare, fie din alte considerente (circumstanțe traumatizante ale cazului, conflicte de interese, de exemplu, în cazuri de violență în familie).

2.1.4 Avocatul nu va promite vreo recompensă din partea sa copilului pentru participarea acestuia în calitate de martor.

2.1.5 Avocatul, în general, nu va descuraja sau obstrucționa discuția copilului cu acuzatorul de stat în caz că acesta dorește să aibă o asemenea comunicare. Avocatul însă poate fi prezent la o asemenea discuție.

2.1.6 Odată decis să atragă în calitate de martor un copil, avocatul va efectua o evaluare a riscurilor și va întocmi un plan de acțiuni pentru evitarea sau minimizarea acestora.

2.1.7 Evaluarea se va efectua ținând cont de circumstanțele cazului, caracteristicile copilului și familiei acestuia. Planul de acțiuni va cuprinde activitatea avocatului de pregătire a copilului de a face declarații în așa fel încât să reducă consecințele negative pentru acesta și familia lui, precum și măsurile care vor fi luate pentru a asigura siguranța copilului în caz de necesitate. Exemple de astfel de acțiuni sunt prezentate în cadrul acestei și altor secțiuni, dar lista lor nu este exhaustivă.

2.1.8 Evaluarea și planul de acțiuni va fi prezentat și discutat cu reprezentanții legali ai copilului și, după caz, cu copilul, și va fi anexat la dosarul apărării.

2.2 PREGĂTIREA DE CĂTRE AVOCAT A COPILULUI MARTOR PENTRU A FACE DECLARAȚII

2.2.1 Linii directoare cu privire la Justiția în ceea ce privește chestiunile ce implică copii victime sau martori¹ stabilesc că participarea copilului la audieri și procese de judecată trebuie să fie planificată din timp și trebuie făcut tot posibilul ca să se asigure o continuitate în relațiile dintre copii și profesioniștii cu care aceștia vin în contact.

2.2.2 Studiile în domeniu au documentat niveluri sporite de anxietate la copii atât în anticiparea audierii cu mult timp de aceasta, cât și în ziua audierii în instanță. Multe din îngrijorările copilului pot fi minimizezate sau chiar evitate printr-o pregătire adecvată a acestuia pentru audiere.

2.2.3 Avocatul nu poate aștepta de la un copil martor să fie încrezut și util pentru apărare dacă acesta și familia lui nu a fost pregătită corespunzător pentru participarea la procesul de judecată.

2.2.4 Pregătirea copilului pentru audiere cuprinde un set de măsuri menite să creeze cadrul fizic, logistic și psihologic propice pentru furnizarea de către copil a unor informații clare și credibile.

2.2.5 Secțiunea dată descrie în mare măsură un șir de acțiuni pe care avocatul trebuie să le întreprindă cu și pentru copil. Totodată, avocatul nu va uita că pregătirea pentru audiere include și îndeplinirea unor obligații care sunt caracteristice și pregătirii pentru audierea martorilor adulți, cum ar fi: examinarea tuturor datelor și probelor referitoare la cazul în speță, trasarea unor linii directoare, întocmirea unui plan de audiere etc.

---

¹ Linii directoare cu privire la Justiție în ceea ce privește chestiunile ce implică copii victime sau martori ai infracțiunii (2005) (Guidelines on Justice in Matters Involving Child Victims and Witnesses of Crime).

● FAMILIARIZAREA CU PROCESUL ȘI ROLUL MARTORULUI

2.2.6 Avocatul va explica copilului rolul părților în proces, pe înțelesul copilului și în măsura necesarului. De exemplu, în privința judecătorului, avocatul ar putea să explice unui copil mai mic că judecătorul este cel care conduce judecata și persoana pe care toți o ascultă. Unicul lucru pe care judecătorul îl vrea de la copil este să povestească ce știe și să răspundă la întrebările care îi vor fi puse.

2.2.7 Într-o manieră similară, avocatul va aduce la cunoștința copilului denumirile și rolurile altor persoane din cadrul ședinței (grefier, procuror/acuzator etc.). Scopul nu este atât în a face un expert legal din copil, dar în a-i face familiar procesul și în așa fel să reducă stresul pe care îl poate avea de la confruntarea cu lucruri necunoscute.

2.2.8 Avocatul va prezenta copilului anumiți termeni care nu pot fi evitați și care, cel mai probabil, vor fi roștiți în cadrul instanței (inculpat, cauză penală etc.).

2.2.9 Avocatul va explica regulile de bază și scopurile unei judecăți. Avocatul va explica copilului martor de ce este important să spună adevărul, cum va derula procesul de audiere, ce să facă în cazul în care nu înțelege întrebarea sau nu știe ce să răspundă etc.

2.2.10 Un exemplu de explicare a rolului și importanței martorului ar putea fi: judecătorul nu a fost la locul faptei (sau, după caz, în prezența circumstanțelor concrete despre care urmează a relata) și are nevoie să i se spună de către alte persoane care au fost prezente pentru a afla ce s-a întâmplat și pentru a putea lua o decizie corectă. Unica posibilitate pentru judecător de a afla ce a văzut sau cunoaște un martor este prin a invita acea persoană în instanță și să povestească despre ce știe. Martorul descrie judecătorului faptele care s-au întâmplat prin a răspunde la întrebările care îi sunt puse de către judecător și de alte persoane cărora judecătorul le permite să pună întrebări. Este foarte important să povestești ceea ce cunoști.

2.2.11 O astfel de explicație nu numai că informează copilul, dar și preîntâmpină anumite înțelegeri greșite ale acestuia, cum ar fi presupunerea că judecătorul deja știe ce s-a întâmplat și vrea să se convingă de aceasta sau îl va corecta pe copil dacă va greși în cele ce relatează. Această prejudecată ar putea apărea în cazul în care copilul compară judecătorul cu profesorul care verifică și corectează cunoștințele copiilor.

2.2.12 Aceste explicații, de regulă, vor fi făcute în prezența reprezentanților legali, iar avocatul va răspunde la întrebările care pot apărea atât din partea copilului, cât și a reprezentanților legali.

- **CLARIFICAREA ÎNGRIJORĂRILOR/TEMERILOR PE CARE LE POATE AVEA COPILUL ȘI FAMILIA ACESTUIA REFERITOR LA PARTICIPAREA ÎN CALITATE DE MARTOR**

2.2.13 Avocatul va încerca să stabilească temerile pe care copilul le poate avea în legătură cu audierea lui și va atrage atenția ca prin întrebările sale referitor la acest subiect să nu creeze temeri care nu existau înainte de aceasta.

2.2.14 Avocatul ar putea începe conversația pe această temă prin a-i comunica copilului că majoritatea persoanelor care merg să fie audiate într-o instanță de judecată se îngrijorează și chiar poate să le fie un pic frică să facă declarații. Pentru a ajuta astfel de persoane/copii, avocații lor le pun întrebări în privința acestor temeri. Avocatul va explica copilului că nu există un răspuns corect sau greșit în privința acestor întrebări, doar că vrea să cunoască ce simte sau gândește copilul în privința faptului că va avea de făcut declarații.

2.2.15 Avocatul, orientativ, ar putea să clarifice următoarele:

- a. îngrijorările copilului generate de faptul că va merge în instanța de judecată;
- b. persoanele pe care copilul nu ar dori sau îi este frică să le vadă în instanță, cauzele acestor temeri;
- c. îngrijorările legate de faptul că ar putea face sau spune ceva care să-i producă probleme lui sau familiei;
- d. îngrijorările în privința unor persoane care ar putea să facă rău copilului sau apropiaților lui înainte, în timpul sau după audierea în instanță;
- e. îngrijorările că ar putea să nu înțeleagă ce i se spune în instanță sau să nu știe cum să se comporte ori să facă ceva nepotrivit;
- f. îngrijorările legate de faptul că va intra în contact cu procurorul sau cu alți participanți la procesul penal etc.

2.2.16 Avocatul va identifica strategii de minimizare sau combatere a îngrijorărilor exprimate de copil. De exemplu, un lucru simplu, ca oferirea unor sfaturi elementare de comportament în instanță, ar putea să mărească încrederea copilului.

2.2.17 Avocatul va oferi reguli/sfaturi cu privire la diverse aspecte și care nu se vor limita numai la aspecte legale, cum ar fi ridicarea în picioare când intră judecătorul în sală. De exemplu, avocatul ar putea sugera sfaturi în privința

îmbrăcăminte potrivite, folosirii telefoanelor mobile sau aparatelor electronice, contactării cu alte persoane etc.

2.2.18 Dacă copilul este îngrijorat că nu va putea răspunde la întrebări, avocatul îl va sfătui în privința modului de a formula răspunsurile. De exemplu, avocatul ar putea instrui copilul să nu se grăbească cu răspunsul, ci să se gândească mai întâi, să nu răspundă niciodată la o întrebare pe care nu a înțeles-o, să comunice instanței că nu a înțeles întrebarea, să răspundă la întrebări chiar dacă răspunsul ar putea fi jenant etc.

2.2.19 Chiar dacă copilul pare a fi încrezut și nu manifestă (multe) îngrijorări, avocatul va ține să verifice repetat sau prin alte metode dacă este cazul. Avocatul va ține cont de faptul că copiii, cel mai probabil, ar putea să nu comunice că se îngrijorează să vadă anumite persoane sau să nu fie crezuți. De asemenea, copilul ar putea să nu realizeze despre existența unor factori de stres.

● PREGĂTIREA PENTRU AUDIERE

2.2.20 O sarcină importantă care revine avocatului este de a pregăti martorii apărării pentru audiere în fața instanței. Pregătirea martorului este necesară din cel puțin două motive. În primul rând, un martor nepregătit și, în special, copil este unul care poate fi inutil sau chiar în dăuna apărării. Martorii nepregătiți sunt mai puțin încrezuți în ei, pot să prezinte evenimentele în mod haotic, neconvingător. Prin urmare, un asemenea martor este foarte vulnerabil în fața unei audieri (încrucișate) din partea părților opuse.

2.2.21 Pregătirea copilului pentru audiere se va axa pe instruirea referitor la modul de povestire și modalitatea de a răspunde la întrebările care vor fi puse.

2.2.22 Pregătirea nu trebuie și nu poate avea drept scop învățarea acestuia să spună minciuni sau fapte modificate/denaturate.

2.2.23 Aceasta nu exclude ca avocatul să discute cu copilul înainte de a merge în instanță, iar ulterior să-i facă o prezentare detaliată despre ce va fi rugat să povestească și întrebările care îi vor fi puse. Dacă este necesar, avocatul va apela la asistența psihologului.

2.2.24 În cadrul interviului efectuat, avocatul ar putea pune la îndoială credibilitatea unor declarații făcute de copil. Cu toate acestea, avocatul nu poate să sugereze direct sau indirect martorului să facă altfel de declarații decât martorul le prezintă. Avocatul va folosi întrebări de clarificare și verificare, pentru a stabili sursa divergențelor (reale sau aparente).

2.2.25 Avocatul va pregăti copilul pentru ca acesta să poată face față audierii cu referință la conținutul declarațiilor. Pentru aceasta, avocatul îi va prezenta în detaliu procedura audierii și va instrui copilul în privința acțiunilor în caz că acesta intră în impas. Astfel, de exemplu avocatul:

- a. va instrui copilul să nu răspundă la o întrebare pe care nu o înțelege;
- b. va practica cu copilul abilitatea de a nu răspunde la întrebări pe care nu le înțelege, prin adresarea unor întrebări greu de înțeles pentru acesta, care urmează să reacționeze prin a răspunde că nu a înțeles întrebarea;
- c. va explica copilului să nu răspundă la întrebările la care nu cunoaște răspunsul prin a spune că nu știe;
- d. va stabili un semn prin care copilul poate să dea de știre că nu se simte confortabil în timpul audierii sau că are nevoie de face o pauză.

2.2.26 Dacă este necesar, avocatul va practica cu copilul o audiere simulată pe tematici cunoscute acestuia (de exemplu, să povestească despre timpul petrecut la școală). Scopul acestei simulări este de a face cunoscut copilul cu maniera de audiere în instanță și formarea unor abilități de răspundere la întrebări.

● VIZITELE DE FAMILIARIZARE

2.2.27 Participarea copilului la judecată presupune intrarea acestuia în locul destinat desfășurării ședinței. Ședințele se pot desfășura în săli mari, dotate cu mobilier de culori închise, sobre și apăsătoare pentru psihicul copilului. Uneori ședințele au loc în biroul judecătorului care poate determina o apropiere prea mare de diferite persoane. Persoanele care participă la actul de justiție: procurorul, judecătorul și avocații, poartă uniforme și mantii. Aceste elemente pot declanșa un sentiment de teamă, emoție, inhibiție, mai ales dacă minorul este pentru prima dată implicat într-un proces.

2.2.28 Avocatul va ameliora aceste anxietăți prin vizite de familiarizare în instanță și, dacă e posibil, în sala de judecată sau în una similară.

2.2.29 Vizitarea instanței oferă copilului o imagine vizuală a locului unde va face declarații, ar putea să însuflească încrederea în cazul în care în instanță există posibilitatea unor măsuri de siguranță (camere de așteptare separate sau cel puțin un loc mai retras) ar putea să stimuleze întrebări și să ofere o oportunitate copilului de a clarifica sau corecta anumite idei preconcepute sau îngrijorări.

2.2.30 Avocatul va determina, ca parte a evaluării efectuate, necesitatea unor astfel de vizite. Pe lângă aprecierea proprie a acestei necesități, avocatul va întreba copilul dacă ar dori să aibă o vizită de familiarizare a instanței.

2.2.31 Dacă este necesar, copilul ar trebui să aibă posibilitatea să viziteze cel puțin o dată instanța și/sau sala de ședințe.

2.2.32 Dacă vizitarea sălii de ședințe în care va avea loc audierea nu este posibilă, avocatul ar putea prezenta o altă sală de ședințe pentru a explica principalele elemente ale decorului.

2.2.33 Dacă vizitarea instanței, din anumite motive, nu este posibilă, avocatul va efectua o familiarizare a copilului cu instanța și aranjamentele ambiante existente folosind schițe, diagrame, fotografii.

● ACȚIUNI DE ADAPTARE A MEDIULUI DE AUDIERE PARTICULARITĂȚILOR COPILULUI

2.2.34 Avocatul va ține cont că audierea copilului în instanță poate fi o experiență stresantă pentru ei din mai multe motive. De exemplu, în cadrul unui proces, ar putea să nu existe timp suficient pentru a stabili o relație între instanță și copil, spre deosebire de urmărirea penală când organul de urmărire dispune de mai mult timp pentru aceasta. La fel, relatarea evenimentelor poate avea loc cu mult timp după ce au avut loc și în condițiile unui mediu ambiant nou și chiar neconfortabil. Avocatul, deci, va întreprinde orice măsură posibilă orientată spre adaptarea procesului pentru necesitățile și particularitățile copilului.

2.2.35 În acest sens, este deosebit de util ca pentru audierea cauzelor cu minorii în conflict cu legea să fie aleasă o sală de dimensiuni mai mici, care să fie mobilată cât mai simplu, în culori calde, dotată cu tehnică de înregistrare audio-video, precum și cu anticamere care să permită așteptarea fără ca minorii să fie puși în situația de a intra în contact cu inculpații majori sau cei care îi însoțesc (de exemplu, cu escorta).

2.2.36 Avocatul va aprecia toate sursele potențiale de stres și va face cererile necesare pentru a le evita sau reduce. De exemplu, uneori avocatul ar putea solicita ca audierea să aibă loc în biroul judecătorului, care de multe ori poate fi mult mai amenajat și prietenos decât sala de ședințe.

2.2.37 Copilul ar trebui să fie consultat cu privire la modul în care dorește să fie audiat. Cu toate acestea, avocatul trebuie să explice copilului că dreptul de a i se lua în considerare opiniile nu influențează în mod necesar decizia finală pe o chestiune sau alta.

2.2.38 Avocatul va informa din timp instanța despre nevoile speciale pe care le are copilul martor și ajustările care ar trebui (sunt posibile) de efectuat pentru a adapta sala și procedura de audiere acestor necesități.

2.2.39 La organizarea audierii unui copil, avocatul ar trebui să orienteze instanța la invitarea unui psiholog cu specializarea respectivă, care va participa în calitate de specialist. Dacă acest lucru nu este posibil, poate fi invitat pedagogul copilului, fie un alt pedagog.

2.2.40 Atunci când la audiere va participa un psiholog sau un pedagog pe care copilul nu îl cunoaște, avocatul va aranja, în măsura posibilităților, ca acestuia să i se ofere timp înainte de audiere pentru ca să poată discuta cu copilul și să ia cunoștință și de alte date care l-ar ajuta în îndeplinirea funcțiilor din cadrul audierii.

● **SUPPORTUL FAMILIEI ȘI COPILULUI ÎN ZIUA AUDIERII**

2.2.41 Avocatul va informa copilul și familia acestuia despre lucrurile pe care ar avea nevoie să le ia cu ei în instanță. De exemplu, avocatul ar putea sfătui familia să ia o jucărie, o carte sau altceva cu ce s-ar putea ocupa copilul în timp ce așteaptă. Avocatul va indica dacă ar trebui luate și alte lucruri (mîncare etc.).

2.2.42 Avocatul va sfătui familia și copilul în privința persoanelor care ar dori să le fie alături în ziua când vor fi în instanță.

2.2.43 Avocatul se va asigura că copilul și familia acestuia au toată informația necesară pentru ziua audierii, va verifica dacă aceștia cunosc locația instanței, mijloacele de călătorie și durata aproximativă a călătoriei spre instanță și va clarifica orice întrebare care ar putea apărea în legătură cu calitatea de martor.

2.2.44 Avocatul se va asigura că copilul și familia lui pot intra în siguranță în sediul instanței și că aceștia au un loc mai izolat pentru așteptare, iar copilul este ocupat cu activități care i-ar distra atenția în timp ce așteaptă.

● **TIMPUL DE AȘTEPTARE A AUDIERII**

2.2.45 Este o practică bună pentru avocat să ofere copilului și familiei acestuia un indiciu privind timpul pe care îl au de așteptat până a face declarațiile.

2.2.46 Avocatul ar trebui să întreprindă toate măsurile pentru a se asigura că această perioadă este cât mai scurtă (audierea în primul rând a martorului copil, informarea despre timpul cât mai exact de prezentare în instanță pentru a se asigura o perioadă mai scurtă de așteptare atunci când aceasta este posibil etc.).

2.2.47 Dacă este posibil, avocatul va asigura însoțirea de către o persoană a copilului și familiei acestuia până vor fi invitați în sala de ședințe.

2.2.48 Avocatul va informa martorul despre întârzierea începerii ședinței/ audierii, indicând motivele oricând va fi posibil. Acesta nu numai că este un gest de politețe, dar va reduce nivelul de anxietate și va contribui la calmarea copilului.

2.2.49 Amânarea ședinței poate fi frustrantă pentru copil și familia lui. Avocatul va trebui să-i informeze din timp despre această posibilitate, menționând că este dificil de a fi prezise, deoarece pot fi determinate de o varietate de factori și pot interveni chiar și în ziua ședinței de judecată.

2.2.50 Dacă avocatul cunoaște că ședința nu va avea loc, este de obligația acestuia să anunțe copilul și familia lui cât de curând posibil, pentru ca aceștia să aibă o posibilitate cât mai mare să-și refacă programul pentru acea zi.

2.3 ASIGURAREA PROTECȚIEI PSIHOLOGICE ȘI FIZICE A COPILULUI MARTOR ÎN CADRUL INSTANȚEI DE JUDECATĂ

2.3.1 O bună parte din acțiunile efectuate de către avocat pentru pregătirea copilului de a participa în calitate de martor în instanță vin să ofere o protecție psihologică, iar uneori și fizică, copilului martor. În afară de aceasta, la orice etapă a procesului judiciar, atunci când confortul psihologic, siguranța și securitatea copilului martor este periclitată, avocatul va întreprinde măsurile de rigoare pentru a asigura aplicarea unor măsuri protective pentru copil.

2.3.2 Aceste măsuri ar putea consta în următoarele aranjamente făcute de avocat:

- a. evitarea contactului direct între copilul martor și participanții la proces care ar putea să-i provoace anxietate acestuia. Aceste măsuri ar trebui să cuprindă atât evitarea contactului în cadrul instanței, cât și în afara acesteia;
- b. solicitarea pauzei în audieri dacă o cere copilul sau avocatul o consideră necesară din punctul de vedere al bunăstării copilului;
- c. planificarea audierilor în zile și la ore potrivite pentru particularitățile orarului și vârsta copilului;
- d. planificarea minuțioasă a audierii și întrebărilor care vor fi adresate, pentru a evita necesitatea puțin probabilă, dar posibilă, a unei audieri repetate;
- e. oferirea posibilității copiilor de vârste mai fragede să-și aducă cu ei jucăria preferată sau alte obiecte care le oferă confort psihologic;
- f. planificarea contextului (camera de așteptare, audierea copilului lângă părinții acestuia etc.);
- g. însoțirea permanentă a copilului și familiei acestuia, în măsura posibilului, de către o persoană familiarizată cu procesul de judecată și care

are capacitatea de a acorda susținere copilului (avocat stagiar, coleg al avocatului etc.);

- h.** evitarea comunicării mass-media a unor informații care ar identifica sau ar putea determina identificarea copilului martor și luarea măsurilor de preîntâmpinare a unor astfel de acțiuni din partea altor participanți, inclusiv prin întreprinderea măsurilor de inițiere a sancționării procesuale sau de altă natură a celor care încalcă confidențialitatea datelor despre copilul martor;
- i.** implicarea activă a pedagogului/psihologului înainte și în cadrul audierii copilului, în așa fel încât prezența acestuia să fie efectivă în acordarea unei susțineri psihologice copilului;
- j.** solicitarea efectuării audierii în ședință închisă (condiție obligatorie conform legislației procesual penale).

2.3.3 Măsurile indicate în punctul precedent nu sunt exhaustive și reprezintă doar exemple de acțiuni care pot fi întreprinse de către avocat.

2.3.4 Avocatul va urmări ca măsurile de protecție și de sprijin psihologic să fie pe potriva necesităților individuale ale copilului martor și să nu se bazeze exclusiv pe circumstanțele și natura infracțiunii.

2.3.5 Când va considera necesitatea măsurilor de protecție, avocatul nu va presupune că un copil mai mare în mod necesar este mai bine protejat psihologic decât unul mai mic și nici nu va face presupuneri bazate exclusiv pe comportamentul afișat al copilului. Copiii (mai ales adolescenții) ar putea brava când sunt întrebați de temerile pe care le au, în timp ce în interior pot simți o neliniște sau să fie stresați.

2.3.6 Atunci când participanții solicită ca copiii martorii să facă declarații scurte și laconice, fără a expune faptele în detaliu, aceștia din start sunt intimidați. Astfel de situații nu contribuie la realizarea scopului privind asigurarea dreptului la participare al copilului și nici scopului de administrare a probelor, iar avocatul are obligația să se opună unor astfel de situații.

2.3.7 Avocatul va asigura o protecție adecvată martorului copil prin eliminarea evaluărilor, interviurilor psihologice sau de altă natură care nu sunt neapărat necesare.

2.3.8 Atunci când consideră necesar, avocatul va solicita audierea copilului martor cu aplicarea modalităților speciale de audiere prevăzute de art.110 și art.110/1 CPP.

2.3.9 Atunci când consideră necesar, avocatul va solicita aplicarea măsurilor prevăzute de Legea cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal.

2.3.10 Avocatul va informa în mod onest copilul și familia acestuia dacă ar putea fi cazul ca audierea să fie deosebit de dificilă.

2.3.11 Ascunderea unor informații de tipul celor indicate în punctul precedent sau a unui alt tip de informații care ar putea determina martorul să nu facă declarații ori prezentarea informației deformate sau chiar neveridice în scopul convingerii martorului să facă declarații, constituie o încălcare a standardelor de calitate în ceea ce privește stabilirea unei relații de încredere.

2.4 PARTICIPAREA COPIILOR ÎN CALITATE DE MARTOR ÎN CAUZE CU UN IMPACT PSIHOLAGIC DEOSEBIT

2.4.1 Avocatul va ține cont că anumiți copii pot fi afectați mai puternic decât alții de procesul de judecată. Aceasta poate avea loc în cazul unor tipuri de infracțiuni (infracțiuni de vătămare sau violență fizică, în special în privința rudelor apropiate, infracțiuni de violență în familie, infracțiuni cu aplicarea cruzimii) sau în cazul unor copii mai vulnerabili (copii de vârstă foarte mică, copii cu probleme grave în comunicare sau dezvoltare emoțională, copii aflați în situație de dificultate).

2.4.2 În astfel de cazuri avocatul trebuie să întreprindă măsuri suplimentare de protecție psihologică a copilului martor.

2.4.3 Avocatul va solicita participarea obligatorie a unui psiholog/ psihopedagog la audierea copilului martor în cauzele cu efect deosebit.

2.4.4 Psihologul/psihopedagogul nu numai că va fi antrenat la audierea propriu-zisă a copilului, dar va fi solicitat să prezinte și recomandări concrete privind cerințele speciale de care trebuie să se țină cont la organizarea și desfășurarea audierii.

2.4.5 Psihologul/psihopedagogul urmează să aibă o întâlnire cu copilul înainte ca acesta să facă declarații în instanță.

2.4.6 În cazul copiilor cu dizabilități, avocatul va solicita consultația unui specialist familiarizat cu dizabilitatea pe care o are copilul. Specialistul în asemenea cazuri ar trebui să consulte avocatul/instanța în privința organizării audierii în așa fel încât să fie satisfăcute necesitățile specifice ale copilului, inclusiv cele fizice, pentru a face experiența de audiere a acestuia cât mai puțin stresantă și cât mai confortabilă. Astfel de adaptări ar trebui făcute în cazul

copiilor în scaune cu roțile (alegerea unei săli cu acces etc.), persoanelor cu dificultăți în auz (identificarea unei săli cu sistem de antene speciale, chemarea unui interpret pentru limbajul semnelor etc.).

2.4.7 În cazul copiilor traficați, refugiați sau aflați în alte situații de dificultate, avocatul va aborda problema temerilor pe care astfel de copii ar putea să le aibă în a fi audiați, ca rezultat al situației în care se află (de exemplu, frica de a fi deportat sau separat de părinți, frica de răzbunare pentru declarațiile făcute etc.).

2.4.8 Astfel de temeri vor fi abordate atât cu copilul, cât și în consultațiile cu persoanele relevante și ținând cont de experiența copilului. De exemplu, copiii refugiați, intern deplasați sau repatriați ar putea avea o experiență negativă cu reprezentanții organelor de drept sau cu serviciile sociale din țara lor sau din țara de sosire.

2.4.9 Dacă copilul martor a fost supus abuzului, neglijenței, violenței în familie și/sau discriminării (acțiuni care nu neapărat sunt relaționate cu cauza în care este atras în calitate de martor), avocatul va ține cont de potențialul impact al acestora asupra audierii și copilului în cadrul audierii. De exemplu, copiii supuși violenței în familie pot manifesta următoarele consecințe:

- a. frică pentru siguranța lor și a celor din familie;
- b. depresie și sentimente generale de tristețe;
- c. furie care se poate manifesta în comportament agresiv;
- d. lipsă de concentrare.

2.4.10 Avocatul se va documenta și va ține cont de astfel de factori posibili în relațiile cu diferite categorii de copii aflați în dificultate.

2.4.11 Avocatul va solicita de la organele competente sau, după caz, de la instanța de judecată aplicarea măsurilor de asistență socială și protecție a copiilor aflați în situație de dificultate.

2.5 EXAMINAREA DECLARAȚIILOR COPIILOR MARTORI ÎN CADRUL INSTANȚEI DE JUDECATĂ

● ÎN TIMPUL AUDIERII

2.5.1 În cadrul audierii copilului martor, avocatul se va asigura că toate drepturile prevăzute pentru martor, în general, sunt aplicabile și în privința copilului martor, neadmițând o atitudine superficială față de statutul procesual al acestuia din cauza vârstei lui.

2.5.2 Avocatul trebuie să se instruiască și să aplice în cadrul audierii cunoștințe ce țin cont de limitele de vârstă ale copiilor și particularitățile de dezvoltare a copiilor și să solicite/recomande și altor participanți la proces să țină cont de acestea.

2.5.3 Avocatul va ține cont de faptul că, cantitatea de informație pe care și-o pot aminti copiii în redarea liberă variază în funcție de vârstă. Copiii mai mici oferă de obicei informații mai puține, de aceea aceștia nu ar trebui să fie presați cu întrebări pentru a obține informații pe care ei pur și simplu nu au stocat-o în memorie.

2.5.4 Totodată, avocatul trebuie să cunoască că informațiile oferite de copiii mai mici pot fi la fel de corecte ca și informațiile celor mari.

2.5.5 Întrebările adresate copilului trebuie să fie formulate în conformitate cu cerințele legii, cât și în conformitate cu cercetările în domeniul audierii copiilor, în funcție de memoria copiilor și sugestibilitatea acestora.

2.5.6 Avocatul va evita folosirea termenilor abstracți sau simbolurilor în cazul copiilor care încă nu au dezvoltată gândirea abstractă. În cazul unor copii mici, avocatul va solicita participarea unui psiholog care are o specializare relevantă în psihologia vârstelor.

2.5.7 Avocatul va consulta specialiști și literatură relevantă de specialitate pentru a putea ajuta copilul să fie audiat.

2.5.8 Copiii mai mici ar putea beneficia de folosirea unor tehnici suplimentare de comunicare, cum ar fi desenul, folosirea păpușilor sau altor obiecte. Dar acestea trebuie folosite numai cu participarea unui specialist, pentru a evita problemele legate de astfel de tehnici (sugestibilitate, redare eronată).

2.5.9 Avocatul va vorbi rar, clar și va face pauze.

2.5.10 Avocatul va evita întrebări multiple și complexe și va folosi cuvinte care se potrivesc vârstei și capacităților copilului martor, oferind timp suficient pentru răspuns.

2.5.11 Avocatul va evita întreruperea copiilor în cadrul audierilor sau intervenirea rapidă atunci când copilul pare timid sau incapabil să se exprime.

2.5.12 Etapa relatării libere presupune lăsarea copilului să spună tot ce știe privitor la faptă. În timpul relatării libere copilul nu va fi întrerupt, întrucât își pierde concentrarea mai repede decât adultul.

2.5.13 Avocatul va folosi un timbru normal al vocii, evitând notele afectuoase care pot fi percepute ca o încercare de a influența răspunsurile copilului.

2.5.14 Avocatul va evita sugestiile de orice fel, aprobarea sau dezaprobarea afirmațiilor copilului, precum și manifestările de satisfacție sau mulțumire.

2.5.15 Avocatul va solicita și de la alți participanți să respecte regulile descrise mai sus.

2.5.16 Avocatul nu va adopta niciodată o tactică de chestionare agresivă față de copiii martori (mai ales probabilă în cazul martorilor acuzării atunci când este în calitate de apărător) și trebuie să se opună unor astfel de moduri de chestionare din partea altor participanți.

2.5.17 Copiii ar trebui protejați, pe cât posibil, împotriva imaginilor sau informațiilor care le pot afecta bunăstarea. În cazul în care judecătorul decide să divulge imagini sau informații care pot prejudicia copilul, avocatul va interveni cu cererea de a solicita recomandări din partea altor specialiști, cum ar fi psihologi sau asistenți sociali.

2.5.18 Avocatul va evita să facă remarci la adresa celor menționate de copil, cel puțin în timpul cât acesta este audiat.

2.5.19 La aprecierea declarațiilor copilului se va ține seama și de factorii care influențează declarația acestuia, respectiv:

- modul în care copilul a perceput evenimentul;
- modul în care a păstrat în memorie evenimentul. De exemplu, copilul ar putea să dorească să uite evenimentul care i-a cauzat durere și să nu-și mai amintească de el;
- modul în care copilul poate să-și amintească evenimentul traumatizant. Se va ține cont că copilul nu dispune de o experiență de viață și că gândirea lui încă nu a ajuns la maturitate, fapt ce-i afectează perceperea, memoria și redarea evenimentelor;
- modul în care copilul poate să se exprime. Calitatea redării evenimentului traumatizant poate fi influențată de particularitățile de dezvoltare ale copilului, cultura, gradul de instruire, limbajul, lipsa de experiență;
- modul în care vrea și este interesat să exprime evenimentul traumatizant. Aceasta depinde de emoțiile și temerile pe care le are.

2.5.20 Oricare ar fi motivul inconsistențelor din declarațiile copilului și/sau între acestea și alte probe, următoarele reguli trebuie respectate caz de numire a unei audieri repetate: explicațiile în privința inconsistențelor trebuie cerute numai când acestea sunt semnificative și nu există vreo explicație evidentă a acestora.

2.5.21 Avocatul trebuie să întreprindă măsurile necesare pentru a asigura că scopul pentru care un copil este întrebat despre anumite inconsistențe în declarațiile făcute este de a le explica și a stabili adevărul, și nu urmărește de a influența copilul să-și schimbe declarațiile făcute.

2.5.22 Întrebările care urmăresc explicarea inconsistențelor trebuie să țină cont de vulnerabilitatea copiilor la sugestibilitate, o mai mare dispunere de a accepta răspunsuri oferite și trebuie formulate într-o manieră care evită stilul de confruntare a copilului.

● DUPĂ AUDIERE

2.5.23 Avocatul va mulțumi copilului și familiei acestuia pentru efortul depus. Avocatul poate să aprecieze/laude copilul pentru prestația pe care a avut-o.

2.5.24 Avocatul va informa familia și copilul despre rezultatul procesului.